

(καὶ μάλιστα μὲ τὸν πιὸ πεζὸ τρόπο) τὸν κόσμο σὲ δυὸ φάσεις : σὲ μιὰ βιτρίνα ἢ σ' ἓνα προσκήνιο ὅπου ὅλοι μας ἐπιστρέφουμε αἰώνια, καὶ σ' ἓνα παρασκήνιο ἢ σ' ἓνα θάλαμο ἀναμονῆς ὅπου περνᾶμε τὶς ἄχρονες ώρες μας ὅσες φορὲς (καὶ οἱ φορὲς αὐτὲς εἶναι ἀπειρες) ἔχουμε φύγει ἀπὸ δῶ καὶ δὲν ἔχουμε ἀκόμα ἐπιστρέψει.

Δὲν ὑπάρχει, ἀγαπητοί μου, αἰώνια ἐπιστροφή. "Υπάρχει ἐπιστροφὴ στὴν αἰώνιότητα καὶ ὅχι αἰώνια ἐπιστροφὴ στὸ χρόνο. "Οποιος ἐπιστρέφει στὴν αἰώνια πατρίδα του μπορεῖ ἵσως νὰ ξαναγυρίζει καμμιὰ φορὰ κ' ἐδῶ. Δὲν ξαναγυρίζει, ὅμως, ὅπως ήταν, δηλαδὴ γιὰ νὰ ξαναζήσει καὶ νὰ ξαναπεθάνει. Ξαναγυρίζει μόνο στὴν περίπτωση ποὺ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ προσδοκία ματιῶν ποὺ τὸν πεθύμησαν προκαλοῦν πάλι τὴν παρουσία του ἐδῶ κάτω. Ἡ παρουσία αὐτὴ εἶναι μιὰ φευγαλέα στιγμὴ αἰώνιότητας μέσα στὸ χρόνο, ὅπως καὶ ὁλόκληρη ἡ ζωὴ μας ἐδῶ κάτω εἶναι μιὰ φευγαλέα καὶ ἀνεπίστρεπτη στιγμὴ χρόνου μέσα στὴν αἰώνιότητα.

Δὲν πρέπει νὰ σᾶς πῶ περισσότερα· ἵσως δὲν ἔχω καὶ νὰ πῶ περισσότερα. Καὶ ἡ ώρα ἔχει πολὺ προχωρήσει· εἶναι καιρὸς νὰ ξεκινήσω· καὶ ξεκινῶντας θ' ἀρχίσω νὰ φεύγω. Οὔτε θὰ κλάψετε, οὔτε θὰ θρηνήσετε, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ κόσμος θὰ χαρεῖ ποὺ θὰ φύγω. Κανένας δὲ μὲ προσέχει τὴ στιγμὴ αὐτὴ ποὺ φεύγω· καὶ κανένας δὲ θὰχει λόγο νὰ λυπηθεῖ ἢ νὰ χαρεῖ, ὅταν θὰχω φύγει. "Ισως λυπηθῶ λιγάκι ἐγὼ ὁ ἴδιος, γιατὶ δὲν πρόλαβα, πρὶν φύγω, ν' ἀγαπήσω ἀγαπώμενος !

Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας.

22

Καὶ βγῆκε ὁ Ζαρατούστρας ἀπὸ τὸ ἕρημο καὶ ἀκατοίκητο σπίτι ποὺ κανένας δὲν πληροφορήθηκε ποτὲ ποῦ βρισκόταν· καὶ οἱ δώδεκα τὸν ἀκολούθησαν.

Καὶ ἔξελθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὅρος τῶν ἐλαιῶν· καὶ τὸν ἀκολούθησαν οἱ δώδεκα. Τὸ ὅρος τῶν ἐλαιῶν δὲν εἶχε καμμιὰν ὄμοιότητα μὲ τὸ βουνὸ τοῦ μεγάλου Ζαρατούστρα. Δὲν ήταν οὔτε ψηλό, οὔτε ἀπρόσιτο. Ἡταν τὸ πιὸ προσιτὸ ὅρος στὸν κόσμο· προσιτὸ στὸν καθέναν.

Καὶ λέει ὁ Ζαρατούστρας στοὺς δώδεκα: Καθίσατε αὐτοῦ ἔως οὖς ἀπελθὼν προσεύξωμαι ἐκεῖ.

Σκέφθηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ ὁ Ζαρατούστρας νὰ παραλάβει

μαζί του τὸν Πέτρο καὶ τοὺς δυὸς υἱοὺς Ζεβεδαίου· ἀλλὰ κανένας ἀπὸ τοὺς δώδεκα δὲν ἦταν ὁ Πέτρος· κανένας δὲν ἦταν υἱὸς Ζεβεδαίου. "Αν εἶχαν μείνει ἐνδεκα (σκέφθηκε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας), δηλαδὴ ἂν ἦταν κάποιος ἀπὸ τοὺς δώδεκα ὁ Ἰούδας καὶ εἶχε φύγει, τότε μπορεῖ ἀνάμεσα στοὺς ἐνδεκα ποὺ θὰ εἶχαν ἀπομείνει νὰ βρισκόταν καὶ ὁ Πέτρος, νὰ βρίσκονταν καὶ οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου.

Προχώρησε λοιπὸν μόνος του ὁ Ζαρατούστρας. Καὶ ὅταν βρέθηκε νάναι πιὸ ἔρημος ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, ἐπεσεν ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ γιὰ πρώτη φορὰ προσευχήθηκε στὸ Θεό. Πρὶν ἀρχίσει τὴν προσευχή του, εἶπε μέσα του: Εὑ φρα-
νεταὶ ή ψυχή μου ἔως θανάτου.

Καὶ ἀρχίσει ὁ Ζαρατούστρας νὰ προσεύχεται. Καὶ εἶπε: Πάτερ μου, δὲ θυμᾶμαι πιὰ καμμιὰ προσευχή. Τὰ παιδικά μου χρόνια βρίσκονται μακριά, πολὺ μακριά, περισσότερο ἐμπρός μου πάρα πίσω μου. Δέξου τὰ λόγια μου σὰ λόγια προσευχῆς, ἔστω κι, ἂν δὲν ξέρω νὰ προσευχηθῶ. Τί θὰ πεῖ, ἄλλωστε, νὰ ξέρω ἢ νὰ μὴν ξέρω νὰ προσευχηθῶ; "Οταν ἀπευθύνομαι σὲ σένα, Θεέ μου, δὲ χρειάζεται νὰ ξέρω νὰ προσευχηθῶ· φτάνει νὰ ξέρω ὅτι ἀπευθύνομαι σὲ σένα.

Δὲν σὲ ἔδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, πάτερ μου· καὶ δὲν τέλειωσα τὸ ἔργο μου. Δὲν τὸ χρειάστηκε κανένας τὸ ἔργο μου κ' ἔτσι ὅχι μόνο δὲ μοῦδωσαν οἱ ἀνθρώποι τὸ δικαίωμα νὰ τὸ τελειώσω, ἀλλὰ καλὰ-καλὰ δὲ μπόρεσα καν νὰ τὸ ἀρχίσω. Ωστόσο, ξέρω ὅτι, ἂν καὶ δὲν τέλειωσα τὸ ἔργο μου, ἐλήλυθεν ἡ ωρά. Παρηγοριέμαι λέγοντας ὅτι μόνον Ἐκεῖνος — ὁ υἱός σου ὁ ἀγαπητός, ἐνῷ εύδοκησας — μποροῦσε νὰ πεῖ: τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω.

Υπάρχουν, βέβαια, ἄλλοι ποὺ λένε ὅτι τέλειωσαν τὸ ἔργο τους. Καὶ εἶναι εὐχαριστημένοι καὶ ύπερήφανοι. Ο ἔνας τέλειωσε τὸ ἔργο του ἰδρύοντας ἓνα ἐγκόσμιο κράτος ἢ ἓνα ἔργοστάσιο· ὁ ἄλλος τὸ τέλειωσε προασπίζοντας τὴν ὁρθοδοξίαν ἢ θεσπίζοντας μιὰν αἵρεση· ἄλλος πάλι τέλειωσε τὸ ἔργο του γεννώντας πολλὰ παιδιά (αὐτὸς εἶναι ὁ συμπαθέστερος ἀπ' ὅλους) ἢ γράφοντας ἓνα βιβλίο ποὺ τὸ θεωρεῖ ὁ ἴδιος τελεσίδικο στὸ εἶδος του· καὶ ύπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ποὺ τέλειωσαν τὸ ἔργο τους καὶ ποὺ ὁ μισθός τους εἶναι ἄξιος. Δὲν ξέρω, Θεέ μου, τί λέσ εστόσο, νομίζω ὅτι ὅλοι αὐτοὶ — ἔκτὸς ἀπὸ Ἐκεῖνον — ἔχουν

κάτι παραλείψει, ἔστω καὶ κάτι ἐλάχιστο, ποὺ δὲν τούς δίνει τὸ δικαίωμα νὰ ποῦν ὅτι τέλειωσαν τὸ ἔργο τους.

Ἐγὼ δὲν κατάφερα, Θεέ μου, τίποτε ὀπ’ ὅλ’ αὐτά. Ἐγὼ δοκίμασα, προσπάθησα καὶ θέλησα, ἀλλὰ δὲν κατάφερα τίποτε. Ἀν οἱ ὄλλοι — οἱ εὐχαριστημένοι καὶ ὑπερήφανοι — παράλειψαν μόνο κάτι, ἐγὼ παράλειψα τὰ πάντα. Παράλειψα ὀκόμα καὶ τὴν προσευχὴν ποὺ σοῦ χρεωστοῦσα καὶ ἀπευθύνομαι σὲ σένα μόνο τώρα ποὺ ἥρθε τῇ τελευταίᾳ μου ὡρα, χωρὶς νὰ ξέρω καν ὃν τὰ λόγια μου ἀξίζουν νὰ πάρουν τ’ ὄνομα τῆς προσευχῆς.

Πάτερ δίκαιε, ἀν τὸν υἱόν σου ἡγάπησας πρὸ καταβολῆς κόσμου, ὕπαπησε καὶ μένα λιγάκι καὶ συγχώρησέ με, ἔστω καὶ μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου. Θὰ περιμένω ὡς τότε ὑπομονετικὰ τὴν συγγνώμην σου καὶ μιὰν ἐλάχιστη δύση ἀγαθότητας ἐκ μέρους σου, πανάγαθε !

23

Ἄφοῦ εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Ζαρατούστρας, σηκώθηκε καὶ πῆγε νὰ βρεῖ τοὺς δώδεκα. Καὶ βρῆκε αὐτοὺς καθεύδοντας. Καὶ τοὺς λέει : Καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἐγείρεσθε, σγωμεν.

Κανένας, ὅμως, δὲν κουνήθηκε. Καὶ σκέφθηκε ὁ Ζαρατούστρας : ἀσθενής δὲν εἶναι μόνον ἡ σάρξ· εἶναι καὶ τὸ πνεῦμα ἀπρόθυμον.

Καὶ φώναξε ὁ Ζαρατούστρας πιὸ δυνατά : ἐγείρεσθε· ἴδοὺ ὁ παραδιδόντος με ἡγγικε !

Καὶ πάλι, ὅμως, κανένας ἀπὸ τοὺς δώδεκα δὲν ξύπνησε. Καὶ ὁ Ζαρατούστρας δοκίμασε γιὰ τρίτη φορὰ νὰ τοὺς ξυπνήσει, βγάζοντας μιὰ δυνατὴ κραυγὴ : ἐγείρεσθε· ἥλθεν ἡ ὡρα !

Ἄφοῦ κ’ ἡ τρίτη προσπάθεια ποὺ ἔκαμε ὁ Ζαρατούστρας, χρησιμοποιῶντας τὴν φωνή του, ἀποδείχτηκε μάταιη, δὲν τοῦ ἀπόμενε ὅλη λύση παρὰ νὰ τοὺς πιάσει μὲ τὰ χέρια του, νὰ τοὺς σηκώσει ὁ ἴδιος. Καὶ δὲ σκέφθηκε ὁ Ζαρατούστρας ὅτι, ἐπιχειρώντας νὰ τοὺς πιάσει μὲ τὰ χέρια του, θάφτανε στὸ ὄριο τῆς ἀλήθειας ἡ τῆς πλάνης καὶ θὰ διαπίστωνε πιὰ μὲ τρόπο ὄριστικὸ καὶ ἀνέκκλητο ἂν οἱ δώδεκα ἦταν ἡ δὲν ἦταν ἀπτοί.

“Οταν δοκίμασε ὁ Ζαρατούστρας νὰ πιάσει μὲ τὰ χέρια του τοὺς δώδεκα, εἶπε μέσα του χωρὶς διόλου νὰ ταραχθεῖ :

Τὸ ὄριο τῆς πλάνης εἶναι ταύτοχρονα τὸ ὄριο τῆς ἀλήθειας. Οἱ δώδεκα εἶναι ἀνύπαρκτοι. Τόσους μῆνες τὸ ὑποψιαζόμουνα

καὶ τώρα τὸ ξέρω. Ἡ πλάνη εἶναι ώραία, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια ώραιότερη. Τώρα ἐπιτέλους ξέρω ὅτι ποτέ τους οἱ δώδεκα δὲ μὲν εἶχαν ἀκολουθήσει· ὅτι ἡ παρουσία τους ἦταν τόσους μῆνες ἵνα ἄπλο πλάσμα τῆς φαντασίας μου· ὅτι, καὶ ὅταν νόμιζα ὅτι μὲν ἀκολουθοῦν, τίμουν ἀδιάκοπα ὀλομόναχος.

Πῶς ὅμως ἔξηγεῖται, εἴπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας, ὅτι κάπου-κάπου μοῦ μιλοῦσαν; Πῶς ἔξηγεῖται ὅτι ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα μοῦ ἔδωσε τόσο θετικὲς πληροφορίες γιὰ τοὺς δυὸ βασιλιάδες καὶ τὸ γάϊδαρο;

‘Ο Ζαρατούστρας σκέφθηκε κάμποση ωρα. Καί, ἀφοῦ σκέφθηκε ὅσο ἐπρεπε, εἴπε μέσα του: Φαίνεται ὅτι κανένας δὲ μοῦ μίλησε· καὶ φαίνεται ὅτι κανένας δὲ μοῦδωσε πληροφορίες γιὰ τοὺς βασιλιάδες καὶ τὸ γάϊδαρό τους. “Ολα ἦταν πλάσματα τῆς φαντασίας μου· δυὸς ἀνθρώποι ζοῦσαν καὶ μιλοῦσαν μὲσα αὐτοῖς, ὅπως θάλεγε κι’ ὁ φίλος μου ὁ δόκτωρ Φάουστ· καὶ μάλιστα ὅχι μόνο δυό, ἀλλὰ πολλοί. Τὴν κακὴν αὐτὴν συνήθεια τὴν πῆρα ἀπὸ τὸν μεγάλο Ζαρατούστρα· ὅσο κι’ ἀν ἔγινα ὁ μικρός, δὲν ἔπαψα νάμαι κάτι ἀπὸ τὸν μεγάλο Ζαρατούστρα.

Ναί, πολλὰ πράγματα γίνονται τώρα μέσα μου συνειδητά. ‘Ο μέγας Ζαρατούστρας, μέσ’ στὴ φοβερὴ ἐρημιὰ τοῦ μεγαλείου του, ἔπεφτε θῦμα φαντασιώσεων, ἔβλεπε μπροστά του ἀνθρώπους ποὺ ἦταν ἀνύπαρκτοι καὶ ποὺ ἦταν τὸ πολὺ-πολὺ μέσα του. Μέσα του χωροῦσε πολλούς, γιατὶ ἦταν ἀδειανὸς ὁ τόπος μέσα του.

“Ολοι οἱ ἀνώτεροι ἀνθρώποι ποὺ τοῦ φάνηκε τοῦ Ζαρατούστρα ὅτι ἔγκατέλειψαν θρόνους καὶ βατικανούς γιὰ νὰ πᾶνε νὰ τὸν βροῦν — ὅλοι, ἔκτὸς ἀπὸ δυό, δηλαδὴ ἔκτὸς ἀπὸ τὸν ἵσκιο του καὶ τὸ γάϊδαρο — ἦταν πλάσματα τῆς φαντασίας του, μιᾶς φαντασίας μεγάλης καὶ στὸ βάθος φοβερὰ ἀδειανῆς. Ἀνύπαρκτος ἦταν ὁ Πάπτας (ἔτσι ἔξηγεῖται γιατὶ δὲν μὲν ἀναγνώρισε ὁ θυρωρὸς τοῦ μοναστηριοῦ)· ἀνύπαρκτοι οἱ δυὸ βασιλιάδες· ἀνύπαρκτος ὁ πιὸ ἀσχημος ἀνθρώπος τοῦ κόσμου (κανένας δὲν εἶναι, ἀλλωστε, ὁ πιὸ ἀσχημος)· ἀνύπαρκτοι ἦταν ὅλοι οἱ ἀνώτεροι ἀνθρώποι, ἔκτὸς ἀπὸ τὸν ἵσκιο μου καὶ τὸ γάϊδαρο!

Κ’ ἦταν τέτοια ἡ ἐπιβολὴ καὶ ὑποβολὴ ποὺ ἀσκοῦσε ὁ μέγας Ζαρατούστρας ἐπάνω μου, ωστε κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ βουνό μου — ἀν καὶ εἶχα πάψει νάμαι ὁ μέγας — νόμισα κ’ ἐγὼ πῶς βρῆκα μπροστά μου τοὺς δυὸ βασιλιάδες καὶ τὸν Πάπτα καὶ ὅλους

τοὺς ἀνώτερους ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν περάσει τὴν νύχτα τους στὴ σπηλιὰ τοῦ μεγάλου Ζαρατούστρα. Καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τοὺς εἶδα μὲ τὰ μάτια μου καὶ μίλησα μαζύ τους· τοὺς εἶδα νὰ φράζουν τὸ δρόμο μου καὶ ὁ Πάπτας δέχθηκε τὸ μοναδικὸ ψωμὶ ποὺ εἶχα στὸ σάκκο μου· καὶ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου τὸν ἐθελοντὴ ζητιάνο καὶ τὸ μάντη νὰ γκρεμίζονται στὴν ἄβυσσο. "Ω, τώρα καταλαβαίνω· ἡ ἄβυσσος ἦταν μέσα μου· κ' οἵ δυό τους γκρεμίστηκαν μέσα μου! Καὶ πόσα πράγματα δὲν γκρεμίστηκαν μέσα μου! 'Ο κόσμος ὄλοκληρος γκρεμίστηκε μέσα μου καὶ πλάκωσε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου.

Τί ἀπομένει ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου; 'Απομένει ὁ θάνατός μου! Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας στὸν ἑαυτό του.

24

Κι' ἀφοῦ εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Ζαρατούστρας, ἔξηλθε πέραν τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων. Καὶ στάθηκε κοίταξε γύρω του, ἀλλὰ κανένας δὲ φάνηκε· περίμενε ὄρθος καὶ γαλήνιος κάμποση ὥρα, γιατὶ — ὅπως εἶπε μέσα του — μπορεῖ νάφτασε νωρίτερα ἀπ' ὅτι ἔπρεπε. 'Ωστόσο, περίμενε ἀδικα. Γιὰ μιὰ στιγμὴ τοῦ φάνηκε ὅτι ἔρχονται μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὅπλων· ἦταν, ὅμως, ὀφθαλμαπάτη· εἶχε ἀρχίσει ν' ἀστράφτει, καὶ τὶς μακρυνὲς ἀστραπὲς στὸν ὄριζοντα τὶς πῆρε γιὰ φανούς καὶ λαμπάδες καὶ γιὰ ὅπλα ποὺ γυάλιζαν.

Πῶς μποροῦσαν, ἀλλωστε, νὰ ρθοῦν, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ὁ 'Ιούδας ποὺ θάφερνε τὴ σπείρα; — εἶπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας.

Καί, ἀφοῦ ἔξαντλήθηκε ἡ ὥρα ποὺ μποροῦσε νάναι ἡ κρίσιμη καὶ ἡ μεγάλη, σήκωσε ὁ Ζαρατούστρας μὲ τὰ χέρια τὴν καρδιὰ του ποὺ εἶχε γίνει πολὺ βαρειὰ καὶ, χωρὶς νὰ καμφθεῖ ἀπὸ τὸ βάρος, ξεκίνησε καὶ γύρισε στὸ πανδοχεῖο του. Ἐπιστρέφοντας, εἶπε μέσα του: Τὴν ἔχασε καὶ τὴ σημερινὴ μέρα ὁ θάνατός μου. Καὶ σὲ λίγο πρόσθεσε: 'Αλλὰ δὲν τὴν κέρδισε ἡ ζωὴ!

25

Ήταν μεσάνυχτα, ὅταν ἔφτασε ὁ Ζαρατούστρας στὸ πανδοχεῖο.

"Ἐλεγα ὅτι δὲ θὰ γυρίζατε πιά, τοῦ λέει ὁ θυρωρὸς τῆς νύχτας. Πῶς τὸ σκέφθηκες αὐτό; — ρωτάει τὸ θυρωρὸν ὁ Ζαρατού-

στρας· μήπως ἔπιασε ἄλλος τὸ δωμάτιό μου τώρα πού ἔλειπτα;

"Οχι ἀκόμα, ἀπαντάει ὁ θυρωρός· ώστόσο, εἶναι ἡ τελευταία νύχτα πού μπορεῖτε νὰ τὸ κρατήσετε, κύριε Ζαρατούστρα.

Μήπως πρόκειται νὰ ξαναγυρίσει ὁ κύριος Πέρ Γκύντ; — ρωτάει ὁ Ζαρατούστρας.

"Οχι, ἀπαντάει ὁ θυρωρός· ἀλλὰ μὲ τὴν ἀποφινὴ νύχτα συμπληρώνονται τόσες νύχτες μὲ ἀνεξόφλητο τὸ λογαριασμό σας, ὃσες πέρασε καὶ ὁ κύριος Πέρ Γκύντ στὸ πανδοχεῖο μας χωρὶς νὰ πληρώσει. Δὲ θὰ μπορέσω νὰ πείσω τὴ διεύθυνση τοῦ πανδοχείου νὰ σᾶς θεωρήσει πιὸ ἀξιόχρεο ἀπὸ τὸν κύριο Πέρ Γκύντ.

Καὶ τί μὲ συμβουλεύεις νὰ κάμω; — τὸν ρωτάει ὁ Ζαρατούστρας.

Σᾶς συμβουλεύω νὰ ἔξαφανισθεῖτε, ὅπως ἔκαμε καὶ ὁ κύριος Πέρ Γκύντ· ἔτσι δὲ θῶναι ἀνάγκη νὰ πληρώσετε τὸ λογαριασμό. Αὐτὴ πρέπει νῶναι ἡ τελευταία σας νύχτα, ἐτόνισε κατηγορηματικά, σχεδὸν ἐπιτακτικά, ὁ θυρωρός.

Ἡ τελευταία νύχτα τῆς ζωῆς μου ἡ ἡ πρώτη νύχτα τοῦ θανάτου μου; — ρωτάει ὁ Ζαρατούστρας.

Αὐτὸς εἶναι στὸ χέρι σας νὰ τὸ ἀποφασίσετε, ἀπαντάει ὁ θυρωρός· τὸ ἕδιο χρῶμα ἔχει, ἄλλωστε, καὶ ἡ μιὰ νύχτα καὶ ἡ ἄλλη. Καὶ θῶθελα νὰ σᾶς βεβαιώσω, κύριε Ζαρατούστρα, ὅτι θῶμαι πολὺ προσεκτικὸς στὴν ἐκλογὴ τοῦ προσώπου ποὺ θὰ σᾶς διαδεχθεῖ στὸ δωμάτιο 13.

Σ' εὔχαριστῶ, τοῦ λέει ὁ Ζαρατούστρας· μήπως προβλέπεις — ἐσὺ πού ἔχεις μεγάλη πεῖρα — ποιός μπορεῖ νῶν' ἐκεῖνος ποὺ θὰ πάρει τὴ θέση μου;

Δὲν τὸ ξέρω μὲ βεβαιότητα, ἀπαντάει ὁ θυρωρός· μπορεῖ νῶναι ὁ « "Ανθρωπος πού ἔχασε τὸν ἵσκιο του ». "Ας εἶναι αὐτὴ εἶναι δική μου δουλειά· ἐμπιστευθεῖτε σὲ μένα τὴ διαδοχή σας.

Σοῦ τὴν ἐμπιστεύομαι, τοῦ λέει ὁ Ζαρατούστρας· κρίνοντας ἀπὸ τὴν ἐκλογὴ ποὺ ἔκαμες στὴ διαδοχὴ τοῦ Πέρ Γκύντ, εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲ θὰ πέσεις ἔξω καὶ στὴ διαδοχὴ τὴ δική μου· μ' ἄλλα λόγια, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ πέσεις ἀκόμα χαμηλότερα· κι' αὐτὸς μὲ καθησυχάζει· ἔτσι ξέρω ὅτι ὑπάρχει ὅπωσδήποτε κάποιος ποὺ βρίσκεται χαμηλότερα· κι' ἀπὸ μένα· κάποιος ποὺ θὰ ξεπεράσει καὶ μένα ποὺ ἡ ἀνυπαρξία μου εἶναι ως τὴν ὥρα τούτη ἀσυναγώνιστη.

Κ' οἱ τελευταῖες λέξεις τοῦ θυρωροῦ ἦταν: 'Ἐκεῖ ποὺ θὰ πᾶτε,

μὴν ξεχάσετε νὰ πεῖτε χαιρετίσματα ἐκ μέρους μου στὸν κύριο Πὲρ Γκύντ.

Ἐκεῖ ποὺ θὰ πάω, γέ μημη εἶναι αἰώνια καὶ ἀπειρη· δὲ θὰ ξεχάσω τίποτε· θὰ θυμηθῶ κι' ὅσα ἔχω ἐδῶ ξεχάσει, παρατήρησε ὁ Ζαρατούστρας, κι' ἀνέβηκε στὸ δωμάτιό του.

Τὴν νύχτα ἐκείνη ὁ Ζαρατούστρας δὲν κοιμήθηκε διόλου. Φοβόταν μήπως, ἃν τὸν ἔπαιρνε ὁ ὕπνος, τὸν ἔπαιρνε κι' ὁ θάνατος χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ τὸ καταλάβει. Καὶ τότε... τί θὰ γινόταν;

"Αν μὲ πάρει ὁ θάνατος ὅταν θὰ κοιμᾶμαι, εἶπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας, μπορεῖ νὰ μείνω κοιμισμένος σ' ὄλοκληρο τὸ διάστημα ποὺ θάμαι νεκρός· μπορεῖ νὰ μὴν ξυπνήσω πιὰ ποτέ μου· καὶ θέλω νάμαι ξύπνιος μέσ' στὸ θάνατο.

Καὶ σκέφθηκε καὶ κάτι ἄλλο ὁ Ζαρατούστρας: "Αν καὶ ἥρθε ἡ ὥρα μου (εἶπε μέσα του), ὁ θάνατος δὲν πρέπει νὰ μὲ πάρει χωρὶς κάποιο λόγο ποὺ νάναι ἀσχετος ἀπὸ μένα. Πρέπει καὶ τι νὰ γίνει· κάτι ποὺ νὰ δικαιολογήσει τὸ θάνατό μου ὅχι μόνο ὑποκειμενικά, ἀλλὰ καὶ ἀντικειμενικά. Ναί, πρέπει ὅπωσδήποτε νὰ γίνει καὶ τι! Άφοῦ δὲν ἔγινε τί ποτε στὴ ζωὴ μου, πρέπει νὰ γίνει τούλαχιστον κάτι τὴν ὥρα τοῦ θανάτου μου. Καὶ ἃν αὐτὸ τὸ κάτι δὲ γίνει ἀντιληπτὸ ἀπὸ ἄλλους, ἃς γίνει τούλαχιστον ἀντιληπτὸ ἀπὸ μένα.

Καὶ μιὰ τρίτη σκέψη ἔκαμε ὁ Ζαρατούστρας ποὺ εἶχε μιὰν ίδιαίτερη κλίση πρὸς τὴν τριλογία. Καὶ εἶπε μέσα του: Πρέπει νὰ τηρήσω ὡς τὴν τελευταία μου στιγμὴ τὴν ὑπόσχεση ποὺ ἔδωσα στὸν ἥλιο. "Αν ἀποκοιμηθῶ καὶ πεθάνω κοιμισμένος, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ μὴν εἶμαι ξύπνιος ὅταν θ' ἀνατείλει ὁ ἥλιος. Καὶ πρέπει νὰ τηρήσω τὴν ὑπόσχεσή μου· θέλω νάμαι ξύπνιος καὶ νὰ χαιρετήσω ὅρθιος τὸν ἥλιο τοῦ θανάτου μου.

Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας στὸν ἑαυτό του καὶ ξαγρύπνησε περιμένοντας ν' ἀνατείλει ὁ ἥλιος.

26

Τὴν στιγμὴ ποὺ ἔβγαινε ὁ ἥλιος, ὁ Ζαρατούστρας τὸν κοιταξε κατάματα. Μιὰ περαστικὴ νυχτερινὴ καταιγίδα — μιὰ χαρούμενη ἀνοιξιάτικη καταιγίδα — εἶχε καθαρίσει τὴν ἀτμόσφαιρα τόσο ποὺ ὁ ἥλιος ἔμοιαζε σὰ νὰ εἶχε πλησιάσει τὴ γῆ καὶ τὸν Ζαρατούστρα ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Καὶ ὁ Ζαρατούστρας χαιρέτησε τὸν ἥλιο χωρὶς νὰ βγάλει μιλιά.

Τ' ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὁ Ζαρατούστρας ποὺ περπάτουσε πολλὲς ὕρες σκοπά (ἢ μᾶλλον μὲ μόνο σκοπὸν νὰ συναντήσει τὸ θάνατο) ἀποφάσισε νὰ κατευθύνει τὰ βήματά του πρὸς τὴν ἀρχαία καὶ ἔτοιμόρροπη γέφυρα. Πρίν, δὲ, φτάσει στὸ ποτάμι καὶ στὴ γέφυρα, αἰσθάνθηκε ξαφνικὰ ὅτι κάποιος τὸν ἀκολουθοῦσε· τοῦ φάνηκε μάλιστα ὅτι τὸν κυνηγοῦσε κάποιος. Γιατὶ νὰ μὲ κυνηγάει, ἀφοῦ δὲν τρέχω καὶ δὲν προσπαθῶ νὰ τοῦ ξεφύγω ; — εἶπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας, χωρὶς νὰ κοιτάξει πίσω του. "Οχι, δὲν εἶναι ὁ θάνατος, εἶπε πάλι ὁ Ζαρατούστρας μέσα του· ἂν ήταν ὁ θάνατος, θὰ μὲ εἶχε φτάσει.

Κι' ὁ Ζαρατούστρας στάθηκε καὶ ρώτησε : Ποιός εἰσ' ἐσὺ ποὺ μὲ κυνηγᾶς χωρὶς λόγο ;

Εἶμαι ὁ τελευταῖος σου ἵσκιος, ἀπάντησε ἐκεῖνος ποὺ τὸν κυνηγοῦσε.

Καὶ πῶς μπορεῖ νᾶσαι ὁ τελευταῖος, ἀφοῦ οἱ ἵσκιοι μου, ὅπως μοῦ εἴτες ἄλλοτε ἐσὺ ὁ ἵδιος, εἶναι ἄπειροι ; — ρωτάει ξανὰ ὁ Ζαρατούστρας καὶ γύρισε νὰ ἴδει τὸν ἵσκιο του.

Ἐγὼ δὲ σοῦ εἶπα ποτέ μου τέτοιο πρᾶγμα, ἀπάντησε ἐκεῖνος ποὺ τὸν κυνηγοῦσε καὶ πού, μολονότι ὁ Ζαρατούστρας εἶχε σταματήσει, ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν κυνηγάει.

"Αν εἶσαι ὁ ἵσκιος μου, ἐσὺ μοῦ τὸ εἶπες, παραστήρησε μὲ κάποιο πεῖσμα ὁ Ζαρατούστρας.

"Οχι, ἀγαπητέ μου, κάνεις λάθος, τοῦ λέει ἐκεῖνος ποὺ τὸν κυνηγοῦσε· θὰ σοῦ τὸ εἶπε κάποιος ἄλλος ἵσκιος σου· ἐγὼ δὲ λέω ἀνοησίες· ἐμένα, ἄλλωστε, δὲ μὲ γνώρισες ποτέ σου. Σὲ κυνηγάω καὶρὸ καὶ ὅλο σ' ἔχανα· ἥ, ἂν θέλεις, μπορῶ ν' ἀντιστρέψω τὴ φράση μου· μπορεῖ νὰ μὲ κυνηγοῦσες ἐσύ καὶ νὰ σοῦ ξέφευγα ἐγώ !

Μήπως εἶμαι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχασε τὸν ἵσκιο του ; — ρωτάει ὁ Ζαρατούστρας· ἂν εἶμαι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχασε τὸν ἵσκιο του, τότε μπορεῖ νᾶμ' ἐκεῖνος ποὺ θὰ διαδεχθεῖ τὸν Ζαρατούστρα. Κάτι ξέρει ὁ θυρωρὸς τοῦ πανδοχείου· εἶναι ἄνθρωπος μεγάλης πτείρας.

Θαρρῶ πῶς σ' ἔπιασε τὸ παραλήρημα, λέει στὸν Ζαρατούστρα ὁ τελευταῖος του ἵσκιος· ἐμένα δὲν πρόκειται νὰ μὲ χάσεις πιὰ ποτέ, οὔτε στὸν ἄλλον κόσμο· ὁ τελευταῖος ἵσκιος σου εἶναι ὁ ἀναλλοίωτος καὶ αἰώνιος ἵσκιος σου. Καὶ τώρα δὲ θὰ μοῦ κρύβεις ἐσύ τὸν ἥλιο, ἀλλὰ θὰ πέσω ἐγὼ ἐπάνω σου καὶ θὰ σὲ σκεπάσω γιὰ πάντα.

’Ακούγοντας τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Ζαρατούστρας, ἀνατρίχιασε.
’Αλλὰ σὲ λίγο ἔγινε πάλι γαλήνιος καὶ εἶπε :

“Οσο καὶ νὰ μὲ σκεπάσεις, πέφτοντας ἐπάνω μου, δὲ μπορεῖς
νὰ μὲ κρύψεις ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὁ Ζαρατούστρας γύρισε τὴν πλάτη στὸν τελευταῖο καὶ
αἰώνιο ἵσκιο του, καὶ προχώρησε.

27

Εἶχε ἀρχίσει νὰ βραδυάζει, ὅταν ὁ Ζαρατούστρας ἔφτασε στὴν
ἀρχαία κ' ἑτοιμόρροπη γέφυρα ποὺ κανένας δὲν τολμοῦσε νὰ
ἔξετάσει τὴν ἀντοχή της.

Ποιὰ ὅχθη ἀπὸ τὶς δυὸ εἶναι ἡ ἄλλη ὅχθη ; — εἶπε μέσα
του ὁ Ζαρατούστρας κοιτάζοντας τὸν ποταμὸ ποὺ τὸ ρεῦμα του
ἡταν ἀνήσυχο καὶ σχεδὸν βίαιο τὸ βράδυ ἔκεινο.

‘Η κάθε ὅχθη μπορεῖ νᾶναι ἡ ἄλλη ὅχθη, εἶπε σὲ λίγο
μέσα του, φτάνει νὰ πείσεις τὸν ἑαυτό σου ὅτι δὲ μπορεῖς πιὰ νὰ
περάσεις ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά. Κ' ἔγὼ ἀρχίζω νὰ πείθω τὸν ἑαυτό
μου ὅτι δὲ μπορῶ πιὰ νὰ περάσω ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά. “Αν ἐπι-
χειρήσω νὰ περάσω, ἡ γέφυρα θὰ γκρεμιστεῖ. Κ' ἔχω τὸ αἴσθημα
ὅτι ἀπόψε θὰ γκρεμιστεῖ ὅπωσδήποτε, εἴτε ἐπιχειρήσω νὰ περάσω
εἴτε ὅχι. ‘Η ἀνοιξιάτικη καταιγίδα τῆς περασμένης νύχτας ἥταν
γιὰ τὴ γέφυρα αὐτὴ ἡ χαριστικὴ βολή. Μὲ τὴ γέφυρα τούτη
ἔζεψαν τὸν ποταμὸ γενναῖοι βάρβαροι ποὺ ἥρθαν νὰ σώσουν
τοὺς πολιτισμένους ἀπὸ τὴν πλήξη καὶ ἀπὸ τὸ αἴσθημα τοῦ
τέλους. Τὸ βάρος τῶν βαρβάρων τὸ σήκωσε ἡ γέφυρα αὐτὴ μὲ
ύπομονὴ καὶ κατανόηση. Τώρα δὲν ἔχει πιὰ λόγο νὰ σηκώσει
κανένα ἄλλο βάρος. ‘Η γέφυρα αὐτὴ θὰ γκρεμιστεῖ ἀπόψε· ἔτσι
θὰ ἐκπληρώσει, ἄλλωστε, τὸν τελευταῖο της προορισμό· θὰ κόψει
τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς μου στὴ ζωὴ.

Καὶ στάθηκε ὁ Ζαρατούστρας ἀκίνητος κοιτάζοντας τὴ γέ-
φυρα. Καὶ εἶπε καὶ κάτι ἄλλο στὸν ἑαυτό του :

Θὰ μποροῦσα, εἶπε, ν' ἀνεβῶ στὴ γέφυρα γιὰ νὰ γκρεμιστῶ
μαζί της. “Ἐτσι, ὅμως, θὰ πέθαινα χωρὶς λόγο· ἡ τέτοια πράξη μου
θὰ ισοδυναμοῦσε μὲ αὐτοκτονία. ’Αφοῦ ξέρω ὅτι ἡ γέφυρα αὐτὴ
θὰ γκρεμιστεῖ, θ' ἀναζητοῦσα, ἀνεβαίνοντας ἐπάνω της, ἔναν
αὐτονόητο καὶ βέβαιο θάνατο. ‘Η αὐτοκτονία, ὅμως, δὲν ἀποτε-
λεῖ τὴ λύση τῆς ζωῆς· ἀποτελεῖ μονάχα μιὰ διέξοδο γιὰ ὅσους δὲ
βρίσκουν λύση. ‘Ο θάνατος, γιὰ νᾶναι ἡ ἀληθινὴ λύση τῆς ζωῆς,

πρέπει νάρχεται ως ἀναπόφευκτος, χωρὶς ὅμως νάναι στὴν οὔσία του αὐτονόητος. ‘Ο αὐτονόητος θάνατος εἶναι χειρότερος κι’ ἀπὸ τὴν αὐτονόητη ζωή. “Οπως καὶ ἡ ζωή, ἔτσι καὶ ὁ θάνατος πρέπει νάχει κάποιο λόγο. “Οπως δὲν πρέπει νὰ ζοῦμε μόνο καὶ μόνο γιατὶ ἀναπνέουμε, ἔτσι δὲν πρέπει καὶ νὰ πεθαίνουμε μόνο καὶ μόνο παύοντας ν’ ἀναπνέουμε. Τὸ αὐτονόητο εἶναι ἀνόητο, ἄλογο, ἄσκοπο.

Κι’ ἀφοῦ σκέφθηκε λιγάκι, πρόσθεσε ὁ Ζαρατούστρας τ’ ἀκόλουθα λόγια μιλώντας στὸν ἑαυτό του :

Θὰ περιμένω ἐδῶ δῆσπου νὰ συμβεῖ κάτι· ἡ θέλησή μου νὰ πεθάνω, ὅσσο κι’ ἂν εἶναι δῶριμη, πρέπει νὰ διασταυρωθεῖ καὶ μὲ κάποιαν ἀγάγη νὰ πεθάνω. ‘Η σταύρωση ἥταν ἀνάγκη· δὲν ἥταν μόνο τὸ ἕκούσιο τέλος τῆς παρουσίας ’Εκείνου στὸν κόσμο. Καὶ ἡ ἀνάγκη ἥταν μάλιστα τόσο φοβερή καὶ ἀμείλικτη πού, ὅσσο κι’ ἂν ἥξερε ’Εκείνος ὅτι ἥρθε ἡ ὥρα του καὶ ἔκρινε κι’ ὁ ἴδιος ὅτι ἔπρεπε νὰ δώσει τέρμα στὴν παρουσία του στὸν κόσμο, δοκίμασε καὶ τὸν ἀνθρώπινο δισταγμὸν καὶ εἶπε : πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἔστι, παρελθέτω ἀπ’ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. ’Αφοῦ ταλαντεύθηκε καὶ δίστασε ’Εκείνος, δὲν ἔχουμε τὸ δικαίωμα ἐμεῖς οἱ ἄλλοι νὰ δείξουμε ὅτι εἴμαστε πιὸ ἀποφασιστικοί. ”Οχι, ἡ θέλησή μου δὲν εἶναι ἀρκετή γιὰ νὰ φτάσω στὴ μεγάλη καὶ τελειωτικὴ δοκιμασία τῆς ζωῆς μου· πρέπει ἡ θέλησή μου νὰ κλονισθεῖ καὶ, ἀφοῦ κλονισθεῖ, νὰ ὑποκύψει στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἢ σὲ μιὰν ἀναπόδραστη ἀνάγκη ποὺ νὰ ἐνσαρκώνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω. Καὶ ἄγγελος ἀπ’ οὐρανοῦ θὰ ἐμφανισθεῖ ἵσως καὶ σὲ μένα γιὰ νὰ μ’ ἐνισχύσει.

Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας στὸν ἑαυτό του κ’ ἔμεινε ἀκίνητος κοιτάζοντας τὴν ἀρχαία γέφυρα καὶ περιμένοντας νὰ συμβεῖ κάτι.

28

Δὲ βλέπετε, κύριε, τί μπορεῖ νὰ συμβεῖ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμή ; — λέει ὁ Ζαρατούστρας, ὕστερ’ ἀπὸ κάμποση ὥρα ποὺ εἶχε μείνει ἀκίνητος, ἀποτείνοντας τὸ λόγο σ’ ἓνα βιαστικὸ διαβάτη.

‘Απὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ μπορεῖ νὰ χάσω τὸ τραῖνο, φίλε μου, ἀπαντάει ὁ διαβάτης καὶ χάθηκε.

‘Η γέφυρα αὐτὴ θὰ γκρεμιστεῖ σὲ λίγο, λέει ὁ Ζαρατούστρας σ’ ἓναν κύριο ποὺ περπατοῦσε ἀργά καὶ ἀδιάφορος.

‘Η γέφυρα αύτή είναι προαιώνια, άπαντάει όνδιάφορος κύριος· είν’ έτοιμη νὰ πέσει ἀφότου χτίστηκε· είναι σὰν τὸν πύργο τῆς Πίζας· γέρνει, ἀλλὰ δὲν πέφτει.

Μὴν είστε ποτὲ τόσο βέβαιος, κύριε, τοῦ λέει όνδιάφορος κύριος, τι είναι προαιώνιο, ἔχει κι’ αὐτὸ κάποτε τὸ τέλος του· γιὰ νὰ μὴν ἔχει τέλος, θάπρεπε νάναι μεταιώνιο.

‘Η φιλοσοφία σας μοῦ είναι ὀδιάφορη, τοῦ λέει όνδιάφορος κύριος, ἀπομακρύνοντας τὰ ἀργά του βήματα ἀπὸ τὸν Ζαρατούστρα.

Σᾶς παρακαλῶ, κύριοι, λέει όνδιάφορος σὲ δυὸς ἀνθρώπους ποὺ συζητοῦσαν μεταξύ τους ἐντονα καὶ μὲ ζωηρὲς χειρονομίες· τὸ θέμα ποὺ σᾶς ἀπασχολεῖ, ὅποιο καὶ νάναι, είναι ἀνεπίκαιρο· ἐδῶ μπροστά σας συμβαίνει κάτι φοβερὸ καὶ μεγάλο.

“Αφησέ μας ἥσυχους, φώναξε θυμωμένος όνδινας ἀπὸ τοὺς δυό.

Δὲν είστε ἥσυχοι γιὰ νὰ σᾶς ἀφήσω ἥσυχους, παρατήρησε όνδιάφορος Ζαρατούστρας· σᾶς βεβαιώνω, ὅμως, ὅτι ἀνησυχεῖτε καὶ φιλονεικεῖτε γιὰ πράγματα ἀσήμαντα· τὸ σημαντικώτερο γεγονός τῆς ἡμέρας ἡ τοῦ αἰώνα σᾶς διαφεύγει!

Οἱ δυὸς ἀνθρώποι ποὺ συζητοῦσαν μεταξύ τους ἐντονα εἶχαν προσπεράσει τὸν Ζαρατούστρα καὶ δὲν ἀκουσαν τὶς τελευταῖς του φράσεις.

‘Εσύ είσαι φίλος μου, λέει όνδιάφορος σ’ ἐναν ἄλλον ποὺ βρέθηκε μπροστά του· είσαι όνδι πιὸ ἀσχημος ἀνθρώπος τοῦ κόσμου· ἐσύ πρέπει νὰ μὲ καταλάβεις· ἡ γέφυρα αύτή θὰ γκρεμιστεῖ σὲ λίγο, καὶ μαζί της θὰ γκρεμιστοῦν οἱ αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ πάνω της.

Δὲν ἀρκεῖ νὰ πᾶς σὲ ὄφθαλμίατρο, τοῦ λέει όνδιανθρωπος ποὺ γιὰ τὰ μάτια τοῦ Ζαρατούστρα ἥταν όνδι πιὸ ἀσχημος ἀνθρώπος τοῦ κόσμου· πρέπει νὰ πᾶς καὶ σὲ γιατρὸ ποὺ νάχει τὴν εἰδικότητα νὰ ἔξετάζει τὰ μάτια τοῦ μυαλοῦ.

‘Ο Ζαρατούστρας δὲν ἀκουσει τὴν ἀπάντηση ποὺ τοῦδωσε όνδι πιὸ ἀσχημος ἀνθρώπος τοῦ κόσμου. Τὰ μάτια του — τὰ μάτια τοῦ σώματος καὶ τοῦ μυαλοῦ του — εἶχαν κυριευθεῖ ἀπὸ ἐνα θέαμα φοβερὸ καὶ ἀπροσδόκητο. Πάνω στὴν προαιώνια γέφυρα, ποὺ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ θὰ γκρεμιζόταν, ἀντίκρυσε τὸ ἀγόρι τῶν δώδεκα ἑτῶν, τὸ ἀγόρι ποὺ εἶχε γνωρίσει ἔξω ἀπὸ τὴν ψυχιατρικὴ κλινικὴ καὶ ποὺ τὸν εἶχε βοηθήσει σὲ μιὰ κρίσιμη ὕρα του. ‘Απὸ τὰ χείλη τοῦ Ζαρατούστρα βγῆκε, τότε, μιὰ φοβερὴ καὶ

άναρθρη κραυγή. "Οσοι βρέθηκαν γύρω του σταμάτησαν καὶ τὸν κοίταξαν· ἡ μορφὴ τοῦ Ζαρατούστρα, ὑστερ' ἀπὸ τὴν ἄναρθρη κραυγὴ ποὺ ἔβγαλε, εἶχε πάρει μιὰν ἔκφραση ποὺ κανένας ἄνθρωπος, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, δὲν τὴν εἶχε ποτέ του διαλέξει· ἡ ἔκφραση αὐτὴ ἦταν πέρα γιὰ πέρα ἀτομικὴ καὶ ἀπόλυτα πρωτότυπη. Μήπως, ὅμως, ἀν καὶ ἀπόλυτα πρωτότυπη, δὲν ἦταν διόλου ἀτομική; Μήπως ἦταν ἡ πιὸ πρωτότυπη μάσκα ποὺ φόρεσε ποτέ του ἄνθρωπος στὸν κόσμο;

"Ἐνας ἀπὸ τοὺς διαβάτες, ποὺ σταμάτησαν καὶ κοίταξαν μὲ περιέργεια τὸν Ζαρατούστρα, λέει στὸ διπλανό του:

'Η φωνὴ τοῦ ἄνθρωπου αὐτοῦ δὲν εἶναι ἄνθρωπινη· καὶ τὸ πρόσωπό του δὲν εἶναι πρόσωπο ἄνθρωπου. Πῶς βρέθηκε ἄνθρωπός μας καὶ ποῦθε ξεκίνησε καὶ ἥρθε ἐνα τέτοιο ὅν;

Νὰ σου πῶ, ἀπαντάει ὁ ἄλλος· μπορεῖ νὰ πεσε μὲ ἵπταμενο δίσκο ἀπὸ ἄλλον πλανήτη. Πάντως δὲν εἶναι ὁ ὑπεράνθρωπος!

Καὶ πῶς τὸ ξέρεις ὅτι δὲν εἶναι ὁ ὑπεράνθρωπος; — ρωτάει ὁ πρῶτος.

Τὸν ὑπεράνθρωπο τὸν ἔχω συλλάβει πολὺ διαφορετικό, ἀπαντάει ὁ ἄλλος· τὸν ἔχω τόσο συναναστραφεῖ, διαβάζοντας ἀδιάκοπα τὸν Ζαρατούστρα τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε, ποὺ ξέρω καλὰ ὅτι δὲν εἶναι αὐτός. Αὐτὸς ἐδῶ μπροστά μας μπορεῖ νὰ χει κάτι ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου· δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ τὸν Ζαρατούστρα τοῦ Νίτσε. Χωρὶς νὰ χει κεφαλὰς ἐπτὰ καὶ κέρατα δέκα, καὶ χωρὶς νὰ χει ούρα, θάλεγα βλέποντάς τον: ἴδού δράκων πυρρὸς μέγας!

Τὸ καλύτερο ποὺ ἔχουμε νὰ κάνουμε εἶναι νὰ τὸ στρίβουμε, τοῦ λέει ὁ πρῶτος.

Γιατί, φίλε μου; — τοῦ λέει ὁ ἄλλος· δὲν ὑπάρχει τίποτε στὸν κόσμο ποὺ νὰναι ἄξιο νὰ προκαλέσει φόβο. Ἐγὼ ἔχω τὴν περιέργεια νὰ ίδω τί θὰ γίνει.

Δυὸς ἄλλοι ποὺ στέκονταν πιὸ πέρα καὶ ποὺ ἔμοιαζαν μὲ κουρασμένους ἐργατικούς ἄνθρωπους κοίταζαν κι' αὐτοὶ τὸν Ζαρατούστρα μὲ περιέργεια.

Δὲν εἶδα ποτέ μου τόσο πονεμένο πρόσωπο, λέει ὁ ἔνας στὸν ἄλλον.

"Ἐχεις δίκιο, ἀπαντάει ὁ ἄλλος· ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μοιάζει πιὸ πολὺ ἄνθρωπος ἀπ' ὅλους τοὺς ἄνθρωπους ποὺ ἔχω ίδει στὴ ζωὴ μου.

Ναί, λέει ὁ πρῶτος· αὐτὸς θάχει πονέσει πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλους μας· ώστόσο, ὁ πόνος ποὺ κάμποσους ἀπὸ μᾶς μᾶς κάνει κακούς, ἔσβησε κάθε κακία ἀπὸ τὸ πρόσωπό του· κοίταξε τί γλυκὸ καὶ ἀπαλὸ εἶναι τὸ πρόσωπό του. Μήπως ἥρθε ἀνάμεσά μας γιὰ νὰ μᾶς κάνει νὰ τοῦ μοιάσουμε κ' ἐμεῖς;

Μπορεῖ νάχεις δίκιο, φίλε μου, ἀπαντάει ὁ ἄλλος· πάει κάμποσος καιρὸς ποὺ ἄρχισα νὰ σκέπτομαι ὅτι δὲ βοηθάει σὲ τίποτε ἡ κακία· κάνει λιγώτερο κακὸ στοὺς ἄλλους καὶ περισσότερο στὸν ᾖδιο τὸν ἑαυτό μου. Λέεις νὰ τὸν ρωτήσω πῶς τὰ κατάφερε ν' ἀδικηθεῖ τόσο ὕστο φαίνεται ὅτι ἀδικήθηκε, καὶ νάχει μολαταῦτα νικήσει μέσα του κάθε κακία;

"Οχι, μὴν τὸν ρωτᾶς, τοῦ λέει ὁ πρῶτος· πρέπει νὰ τὸν σεβασθοῦμε καὶ νὰ τὸν ἀφήσουμε μόνο· τὴν στιγμὴν αὐτή, ἀν καὶ εἴμαστε τόσοι γύρω του, δὲ βλέπει κανέναν· εἶναι μόνος, ὄλομόναχος.

"Εχω τὴν ἐντύπωσην ὅτι κάποιον βλέπει, παρατήρησε ὁ ἄλλος· κοίταξε μὲ τί ἐπιμονὴν ἔχει στήσει τὴν ματιά του ἐπάνω στὴν κορφὴ τῆς γέφυρας. Κάποιος θάναι ἐπάνω στὴ γέφυρα.

Βλέπεις ἐσύ κανέναν ἐπάνω στὴ γέφυρα; — ρωτάει ὁ πρῶτος.

"Οχι, δὲ βλέπω κανέναν, ἀπαντάει ὁ ἄλλος· ποιός τολμάει, ἄλλωστε, ν' ἀνεβεῖ σ' αὐτὴ τὴ γέφυρα; Θάταν καιρὸς νὰ τὴ γκρεμίσουν· ξεφεύγοντας ἀπὸ τὴ ματιὰ τῶν φυλάκων, μπορεῖ ν' ἀνεβεῖ καμμιὰ μέρα ἓνα γαιδάκι καὶ νὰ τὸ παρασύρει μαζὶ μὲ τὴ γέφυρα τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ.

Ναί, τὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς, παρατήρησε ὁ πρῶτος· δὲ μπορεῖ, ὅμως, νὰ μὴν εἶναι κανένας ἐπάνω στὴ γέφυρα· τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ βλέπουν χωρὶς ἄλλο καλύτερα ἀπ' ὅτι βλέπουμε ἐμεῖς. "Ας ρωτήσουμε τὸν κύριο αὐτὸν πλάι μας. Βλέπετε κανέναν ἐπάνω στὴ γέφυρα, κύριε;

"Οχι, ἀγαπητέ μου, ἀπαντάει ὁ κύριος· παρακολούθησα, χωρὶς νὰ θέλω, τὰ ὅσα λέγατε οἱ δυό σας καὶ ὅμοιογῶς ὅτι δὲν καταλαβαίνω πῶς σᾶς ἀρέσει τὸ πρόσωπό του ἀνθρώπου αὐτοῦ. "Εγὼ τὸν βλέπω τόσο ἀπρόσωπο ποὺ ἀμφιβάλλω ἀν βρίσκεται πραγματικὰ μπροστά μας· ἔχω τὴν ἐντύπωσην ὅτι ἔχετε πέσει ὅλοι θύματα μιᾶς ὅμαδικῆς αὐθυποβολῆς. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἶναι συχνό· εἶμαι εἰδικός στὴν ψυχολογία τῶν μαζῶν καὶ τῶν μελετήσει· ἔγώ, ἀνάμεσα σ' ὅλους σας ποὺ ἔχετε σταθεῖ καὶ τὸν κοιτάζετε, εἶμαι ὁ μόνος ποὺ δὲν ἔχω αὐθυποβληθεῖ. Θὰ τοῦ

μιλήσω καὶ θὰ θεῖτε ότι δὲν θ' ἀπαντήσει καὶ θὰ χαθεῖ αὐτό-
στιγμεὶ ἀπὸ τὰ μάτια σας.

Γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅχι! — λέει ὁ ἔνας ἀπὸ τοὺς δυὸς
κουρασμένους ἐργατικοὺς ἀνθρώπους· σεβασθεῖτε τον καὶ μὴν τοῦ
μιλᾶτε· φαίνεται κουρασμένος· θάχει ἐργασθεῖ πολὺ στὴ ζωὴ του...
Γιὰ πεῖτε μου, ἄλλωστε, κύριε· πῶς λέτε ότι θὰ τοῦ μιλήσετε,
ἀφοῦ σεῖς, ὅπως μᾶς βεβαιώνετε, δὲν ἔχετε αὐθυποβληθεῖ καὶ
δὲν τὸν βλέπετε;

"Αδικα προσπαθεῖς μὲ μπλέξεις, φίλε μου· εἶμαι ὁ εἰδικώ-
τερος στὰ θέματα αὐτὰ στὸν κόσμο ὀλόκληρο, ἀπαντάει ὁ κύριος·
ἡ ἀπάντηση ποὺ ἔχω νὰ σοῦ δώσω εἶναι ότι ἔγω, ὁ διασημότερος
καθηγητής τῆς Ψυχολογίας στὸ μεγαλύτερο πανεπιστήμιο τοῦ
κόσμου, μπορῶ νὰ μαιναὶ ταύτοχρονα θῦμα μᾶς ὁμαδικῆς αὐθυπο-
βολῆς καὶ παρατηρητής τοῦ φαινομένου. Ἔγὼ ἔχω ἀσκηθεῖ
τόσο στὴν αὐτανάλυση ποὺ δὲ μοῦ ξεφεύγει τίποτε ἀπ' ὅσα
συμβαίνουν στὸν ἑαυτό μου.

"Οπως καὶ νάχει τὸ πρᾶγμα, σᾶς παρακαλοῦμε, διασημότατε
κύριε, νὰ μὴν τοῦ μιλήσετε, εἴπε ὁ ἔνας ἀπὸ τοὺς δυὸς κουρασμένους
ἐργατικοὺς ἀνθρώπους. Γιὰ μᾶς, ὁ ἀνθρωπὸς αὐτὸς μπροστά μας,
εἴτε ὑπάρχει εἴτε δὲν ὑπάρχει, εἶναι κάτι ἀπὸ τὸν ἕδιο τὸν ἑαυτό
μας.

Σεῖς οἱ δυὸς δὲν τὸν γνωρίζετε διόλου τὸν ἑαυτό σας, παρατή-
ρησε ὁ καθηγητής τῆς Ψυχολογίας.

Καλύτερα ποὺ δὲν τὸν γνωρίζουμε, λένε κ' οἱ δυὸς μαζί καὶ
τραβήχτηκαν λίγο πιὸ πέρα.

29

'Ο Ζαρατούστρας, υστερ' ἀπὸ τὴν ἀναρθρητική κραυγὴ ποὺ
ἔβγαλε, εἶχε μείνει κάμποση ὥρα ἀκίνητος στὴ θέση του μὲ τὴ
ματιά του προσκολλημένη στὴν κορφὴ τῆς γέφυρας. Δὲν εἶχε
καμμιὰν ἀμφιβολία πώς ὅτι ἔβλεπε ἡταν πραγματικό. Πῶς
μπορεῖ νὰ βλέπουν τὰ μάτια κάτι ποὺ δὲν εἶναι πραγματικά;
— εἴπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας. Κ' ἔβλεπε καθαρά, ὀλοκάθαρα,
μπροστά του — στὴν κορφὴ τῆς γέφυρας — τὸ ἀγόρι τῶν δώ-
δεκα ἑτῶν ποὺ εἶχε προθυμοποιηθεῖ, ἐδῶ καὶ μερικοὺς μῆνες, νὰ
τὸν ἀκολουθήσει καὶ νὰ γίνει ὁ πιστός του μαθητής.

'Ωστόσο, τὸ ἀγόρι αὐτὸς εἶναι ὁ Διδάσκαλος, εἶναι δίχως ἄλλο
ἐκεῖνο ποὺ τὸ βρῆκαν οἱ γονεῖς του ἐν τῷ Ἱερῷ καθεζόμενον.